

Juan Luis Vives, De institutione feminae Christianae, predgovor

PRESVETLI GOSPE KATARINI ŠPANSKI, ANGLEŠKI KRALJICI, ITD.

1. Svetost vašega življenja¹ in vaša gorečnost za svete učenosti² sta me tako ganili, da sem vam napisal nekaj o vzgoji krščanskih žena, zelo pomembni temi, ki pa je vendarle do sedaj med vso raznoliko množico učenjakov in pisateljev ni še nihče obravnaval. Kaj je namreč enako nujno kakor duhovno oblikovanje teh, ki so v vsakem življenjskem položaju naše nerazdružljive družice? Med dobrimi je naklonjenost trdna, med slabimi pa ni dolgotrajna. Aristotel ni zastonj govoril, da se tiste države, ki dajejo premalo poudarka pravilni vzgoji žensk, oropajo velikega deleža blagostanja:³ zdi se, da ni ničesar tako nadležnega, kakor imeti skupno življenje z nevzgojenim človekom, in kakor se to po pravici govori za državo, tako se celo bolj po pravici za posamezen dom. Tudi Ksenofont, Aristotel in Platon so v svojih razpravah o državnih pred-

- 1 Prevedeno po izvirniku iz Fantazzijeve prve in druge izdaje (*De institutione feminae christianae: Introduction, Critical Edition, Translation and Notes*, 1996, ter *The Education of a Christian Woman: A Sixteenth-Century Manual*, 2000). Po obeh so večinoma povzete tudi opombe. Fantazzijeva različica temelji na petih različnih izdajah: *De institutione foeminae Christianae* (Antwerpen: Apud Michaellem Hillenium Hoochstratanum, 1524); *De institutione foeminae Christianae* (Basel: Per Robertum Winter, 1538); *De officio mariti, De institutione foeminae Christianae, De ingenuorum adolestentum ac puellarum institutione* (Basel: In officina Roberti Winter, 1540); *Opera* (Basel: In aedibus Nic. Episcopi, 1555); *Opera omnia, cura Gregorii Maiansii edita* (Valencia, 1782–1790).
- 2 Katarina se je poleg običajnih veččin pod okriljem Antonia in Alessandra Geraldinija učila še latinščine, za kar je bila zaslužna Izabelina religiozna vnema.
- 3 Aristotel, *Retorika* 1.5, 1361a; *Politika* 1.13, 1260b.

pisih povedali veliko tega, kar se tiče dolžnosti žensk.⁴ Tertulijan, Ciprijan, Hieronim, Ambrozij, Avguštin in Fulgencij so o dekletih in vdovah razpravljali tako, da so za vsako življenjsko obdobje raje svetovali kakor ga oblikovali. Vsi v zares velikih delih, vrednih njihove učenosti in svetosti, opevajo hvalevredno čistost, vendar prinašajo zelo malo napotkov in življenjskih pravil, češ da je potrebnije spodbujati k najboljšim stvarim in iztegovati roko po najvišjih skrivnostih kakor učiti nižje. Vendar spodbude prepuščam njim, da bi mogel vsak zase raje izbrati način življenja, ki temelji na avtoriteti teh učenjakov, ne pa na mojem mnenju; v besedilu pa ponujam praktične napotke za življenje. Tako v prvi knjigi začnjam s prvo dobo ženskega življenja, ki ji sledim do poroke; nato v drugi knjigi razpravljam, kako je treba dobro in prijetno preživeti čas z možem od poroke do vdovstva; in nazadnje so predstavljeni napotki za vdovstvo.

2. Ker ni šlo drugače, je v prvi knjigi vseeno povedano mnogo tega, kar se tiče žena in vdov; v naslednji mnogo tega, kar se tiče samskih, in v tretji nekaj, kar se tiče vseh; da ne bi bodisi kako dekle mislilo, da je prva knjiga namenjena zgolj njemu, bodisi poročena enako za drugo knjigo ali vdova za tretjo. Menim, da bi morala vsaka skupina prebrati vse tri knjige. Morda sem bil v nekaterih krajši, kakor bi mnogi želeli, a če bo kdo pozorneje razmislil o razlogu za mojo odločitev, bo uvidel, da tega nisem storil brez razloga. Pri dajanju napotkov namreč vprašanje jedrnatosti ne sme biti na zadnjem mestu, da ne bi zaradi ostrine bralcem prej uničilo zanosa kakor jih podučilo. In prav je, da gre za tiste napotke, ki jih vsak zlahka obdrži v spominu. Potrebno je namreč poznati zakone, po katerih je treba živeti, kar so oznanjali Kristus in apostoli Peter, Pavel, Jakob, Janez in Juda, ki so mu sledili. Tudi ti so namreč svetu izročili napotke za svetost, ki so sicer vzvišeni, a tudi preprosti in kratki. Kako bi namreč kdo lahko služil zakonom, ki se jih ne držijo niti tisti, ki so v njih odrasli? Iz tega razloga nisem niti razširjal primerov, ki sem jih navedel veliko, niti se nisem oddaljil v splošna mesta kreposti in pregreh; to široko področje sem predstavil vsepovsod v delu, saj skorajda spodbuja, da bi knjiga našla mero; da bi se jo dalo brez napore brati, pa tudi ponovno prebrati.

4 Ksenofont v *Gospodarjenju* 7–10 predstavi bogatega posestnika in njegovo mlado ženo, ki se pogovarjata o upravljanju premoženja. Psevdo-Aristotelovo *Gospodarjenje*, ki je v renesansi veljalo za pristno, vsebuje moralne napotke v zvezi z zakonom, ki so se skladali z usmeritvijo sočasnega krščanstva. Platon o tej temi piše v *Državi* 451d in 475e.

3. Še nekaj: napotki za vzgojo moških so številni, navodila za vzgojo žensk pa je zagotovo mogoče podati bolj strnjeno. Moški se namreč mudijo tako doma kot zunaj doma, delujejo tako v domačih zadevah kot v javnih, zato takšna različnost opravil ne more biti razložena drugače kakor na dolgo. Ženski pa je edina skrb čistost, zato se zdi, da je dovolj poučena, ko je izpostavljena slednja. Zato je početje tistih, ki skvarijo to edino žensko dobrino, še bolj ostuden zločin; kakor bi napol slepemu ugasnil še tisto preostalo luč. Obstajajo ljudje, ki pišejo pokvarjene in umazane pesmi, in zares ne vidim, katero pretvezo, ki bi se lahko imenovala pravična, bi lahko vzdeli svojemu namenu, saj njihove zaradi podlosti skvarjene in zaradi strupa umazane misli ne morejo navdihniti ničesar razen strupa, ki uničuje vsepovprek. Pravijo, da so ljubimci. Verjamem, so pa tudi slepi in brezglavi; kakor da kdo ne bi mogel doseči lastnega cilja, ne da bi hkrati s tem pogubil in okužil še vse druge. Za nikogar nisem nikoli menil, da je izgnan pravičneje, kakor za Ovidija Nazona, če je le bil izgnan zaradi *Umetnosti ljubezni*.⁵ Ostali so namreč prepevali šaljive in razuzdane pesmi, ta izvrstni umetnik, učitelj nečednosti in javni rušitelj državnih vrednot pa je te podlosti razvrstil v pravila, če smem tako reči, in jih napravil za nauke.

4. Nedvomno bodo imeli nekateri moje nauke za strožje in trše, kakor bi bilo primerno; a če bi brali, kako sveti pisci sledijo drobnim stvarim, kako vneti preiskovalci vsake podrobnosti so, v kakšnih besedah ter s kakšno resnostjo in strogostjo, bi me zagotovo šteli za preveč popustljivega in mehkega. A taka je narava stvari: dobrim se zdi pot kreposti široka in prijetna, pot pregreh pa ozka in groba; medtem ko slabim ni prijetna ne pot, na kateri so, niti jim ni dovolj široka in udobna pot poštenja. Ker je tako, se je potrebno bolj strinjati z dobrimi in verjeti, da slabi zaradi svoje presoje padejo hitreje kakor skupnost dobrih. Pitagora in njegovi posnemovalci v opisu črke Y pravijo, da je po premaganih težavnostih prve kreposti ostalo zelo lahko.⁶ Platon v soglasju s Pitagoro svetuje, da je potrebno za najboljši način življenja izbrati tistega, ki ga navada označi za najprijetnejšega.⁷ Gospod je v evangeliju imenoval pot božjega kraljestva za ozko, pa ne zato, ker bi bila resnično takšna, temveč

5 Ovidij pove, da sta njegovi pogubi botrovala *carmen in error*; prim. *Tristia* 2.207. Leta 8 po Kr. je bil izgnan v mesto Tomi ob Črnem morju.

6 Po Pitagoru je grška črka Y simbolizirala dve poti življenja, krepost in pregreho; prim. Diogen Laertski 8.32; dve poti sicer omenja že Heziod, *Dela in dnevi* 287–292.

7 Platon, *Država* 331a.

zato, ker jih gre malo po njej;⁸ razen, če bi kdo štel za prazna njegov izrek »Moj jarem je prijeten in moje breme je lahko«⁹ in obljubo, da ni nikogar, ki bi zaradi njega karkoli zapustil in bi ne prejel mnogo večjih stvari še v tem življenju.¹⁰ Na kaj meri to, če ne na užitek in radost kreposti?

5. Zato vem, komu se bodo ti moji napotki zdeli prestrogi in togi: mladim moškim, neizkušeni, objestnejšem, pogubljenem; ki ne prenesejo niti pogleda na pošteno žensko, ki kakor leni in dobro rejeni konji rezgetajo vsaki kobili. Nato tudi neumnim, domišljavim in nespametnim dekličem, ki se veselijo ob tem, da jih kdo opazi in osvaja; takšne bi želele, da njihove pregrehe odobrava množica grešnikov, kot da bi moglo odobravanje množice spremeniti naravo stvari. Nič novega ni v tem, da slabi sovražijo tiste, ki jih opominjajo k dobremu. Točno s tem si je Teofrast,¹¹ potem ko je napisal veliko tehtnih stvari o zakonu, nakopal jezo malopridnic; in Leóntion,¹² Metrodorjeva priležnica, se je zagnala proti tako spretnemu govorniku in modremu možu in izbljuvala svojo brezglavo ter brezsravno knjigo. To se je zdel tako grozen zločin, da se je za primere, kjer ne preostane nič upanja na dobroto, rodil rek, da je »treba izbrati drevo za obešanje«. Sveti Hieronim piše Demetriadi o sebi takole: »Pred okoli tridesetimi leti sem izdal knjigo o ohranitve vrednemu devištvu, kjer se mi je zdelo nujno, da se postavim po robu pregreham, in zavoljo vzgoje žensk sem opominjal, da je potrebno odkrivati hudičeve zanke;¹³ ta govor je mnoge užalil, saj je povedano vsaka razumela kot nagovor njej, v meni pa pri tem ni slišala prijaznega opominjevalca temveč tožnika svojih dejanj in se obrnila proč.«

8 Mt 7,13–14.

9 Mt 11,30.

10 Mt 19,29 in Lk 18,29.

11 Teofrastu (ok. 370–288 pr. Kr.), Aristotelovemu nasledniku, so pripisovali izgubljeno razpravo o zakonu, ki jo omenja Hieronim v *Adversus Iovinianum*, morda je zanjo izvedel iz izgubljenega Senekovega dela. Možno je tudi, da so ti fragmenti iz Aristotelovega dela o zakonu, ki ga je citiral Hezihij, leksikograf iz 5. stol.

12 Metrodor iz Lampsaka (ok. 331–277 pr. Kr.) je bil eden izmed najbolj znanih Epikurjevih učencev; Leontion, atenska kurtizana, je bila njegova priležnica. O njenem pisanju zoper Teofrasta poroča Ciceron, *De natura deorum* 1.93.

13 Hieronimovo *Pismo* 22, napisano v Rimu leta 384, je hvalnica devištva in meniškega stanu. Namenjeno je rimskemu dekletu Evstohiji, ki se je skupaj z materjo vdovo odločila za puščavniško življenje; ko je leta 382 Hieronim prišel iz Palestine v Rim, je postal njen duhovni spremljevalec. Na to pismo se sklicuje tudi v zgornjem *Pismu* 130 Demetriadi; tudi slednja se je namreč odločila za obljubo devištva.

Tako pravi on. Kateri vrsto ljudi bom torej užalil s temi svetimi napotki? Tiste, ki bi nadme priklicali krivdo in grajo, da tako rečem, če bi jim želel ugajati.

6. Ob meni bodo stali značajni in modri možje, čista dekleta, poštene žene, preudarne vdove in nazadnje vsi, ki so kristjani zares in iz srca, ne samo po imenu; ki vsi čutijo in vedo, da ni ničesar milejšega in blažjega od napotkov naše vere, od katerih Kristus nikoli ne dovoli, da odvrnemo um in misli, niti za las. Svete žene sem zgolj prijazno opomnil na njihove dolžnosti; ostale sem mestoma malo ostreje pogrjal, ker sem videl, da samo predpisi premalo koristijo v primeru tistih, ki se upirajo vodstvu in jih moraš skorajda proti njihovi volji vleči tja, kamor je treba. Zato sem ob vsaki priliki govoril bolj odprto, da bi ob očitni nemarnosti svojih navad, popisanih črno na belem, zardele in prenehale z zardevanja vrednimi dejanji. Hkrati s tem bi se tedaj dobre žene veselile, da so tako daleč stran od teh pregreh, in se trudile, da se celo še bolj umaknejo in zatopijo v najbolj notranja sedišča kreposti; raje sem v skladu s Hieronimovim nasvetom tvegala preizkus sramežljivosti kakor same teme, vendar tako, da ne bi zdrsnil v kaj sramu vrednega, od česar ni za učitelja čistosti ničesar sramotnejšega. Zaradi tega se je zgodilo, da je potrebno včasih razumeti več, kakor je izraženo. Stvari, ki se razlikujejo od najbolj ustaljenih navad, sem podprl in utrdil z velikimi avtoritetami, da jih napad javnega mnenja ne bi mogel uničiti.

7. To delo posvečam vam, visoka kraljica, prav tako, kakor bi slikar najbolj vešče naslikal vaše obličje; kakor bi namreč v portretu videli naslikano podobo svojega telesa, tako boste v teh knjigah videli podobo svojega duha, glede na to, da ste bili tako dekleta kakor zaročenka, vdova in sedaj žena, za kar prosim Boga, da bi bili še dolgo.¹⁴ Vendar vam je ljubše, da se hvali kreposti kakor vas, četudi ne more nihče hvaliti ženskih vrlin, ne da bi pri tem z enako hvalo ovenčal tudi vas. Ubogal vas bom, vendar vedite, da ob omembah izvrstnih in odličnih vrlin sicer po imenu omenjamo tudi druge in večinoma vam podobne ženske, vendar javno – četudi potihoma – zmeraj govorimo predvsem o vas. Ni namreč mogoče hvaliti vrlin, ne da bi hkrati hvalili tudi tiste, četudi neimenovane, ki se v teh vrlinah najbolj odlikujejo. Te moje napotke bo brala vaša hči Marija in jih bo posnemala, medtem ko se bo oblikovala po domačem zgledu vaše poštenosti in modrosti. Zagotovo jih bo posnemala in bo – razen, če razočara vsa človeška pričakovanja – najboljša in

14 Tukaj je Vives v skladu z izdajo iz leta 1538 že spremenil samostalnik za Katarinino zvezo s kraljevičem Arturjem, iz *uxor* v *sponsa*, in se tako postavil na kraljičino stran v kočljivem vprašanju ničnosti zakona.

najsvetejša, kakor se spodobi potomki vas in Henrika VIII., hčeri tako plemenitega in častnega para. Kakor bodo torej vse ženske dobile preko vaših dejanj in življenja zgled, tako bodo preko tega vam posvečenega dela dobile napotke in pravila za življenje. Oboje bodo dolgovale vašemu poštenju, s katerim sami živite, mene pa navdihujete k pisanju. Pozdravljeni.

V Bruggeju, 5. aprila 1523

Prevedla Martina Ješovnik